

Миљан Милисављевић

Београд

САВРЕМЕНИ ИЗАЗОВИ ЈАВНОЈ ДЕЛИБЕРАЦИЈИ

Сажетак

У нашем раду указали смо на неке проблеме са којима се суочава теорија делиберативних система, али смо исто тако покушали да понудимо и одређена решења за њих. Пре тога смо укратко приказали досадашњи развој теорије делиберативне демократије, односно три њене фазе. Затим смо истакли основне карактеристике теорије делиберативних система, као треће фазе у њеном развоју, ослањајући се на репрезентативни есеј Цејн Менсбриц и сарадника. Даље смо детектовали конкретне проблеме теорије делиберативног система, као што је однос делиберативне демократије и јавне сфере, као и проблем односа делиберативне демократије и укључивања и представљања грађана унутар делиберативног процеса. По нашем мишљењу кључни разлог за настанак теорије делиберативног система је немогућност теорије делиберативне демократије да превазиђе реалне препреке унутар демократског друштва, као и проблем представљања. Са тим у вези истакли смо Боманов покушај решења проблема представљања унутар теорије делиберативног система, као и алтернативне приступе теорији делиберативног система Овена и Смита. На крају смо изнели своје виђење горепомнутих проблема теорије делиберативних система и њихових решења тако што смо истакли неопходност да се фокус са делиберативног система премести на делиберативну праксу грађана, тако што би инсистирали на јачању њихових делиберативних капацитета и заузимању делиберативног става.

Кључне речи: делиберативни систем, пракса, представљање, мини-јавности, идеал

1. УВОД

Развој теорије делиберативне демократије, према мишљењу многих аутора¹⁾ до сада је прошао кроз три фазе. У првој фази развоја дошло је до формулисања идеала теорије делиберативне демократије. Да би се легитимне одлуке донеле потребно је да се политички оправдају давањем разлога у јавној расправи слободних и једнаких грађана. Међутим, потпуна имплементација делиберативног идеала у пракси није била могућа због реалних препрека које постоје у самим друштвима.

Покушај прилагођавања норми делиберативне демократије посебним друштвеним контекстима имало је за последицу отпочињање друге фазе њеног развоја. Тада је од стране заступника ове теорије учињен напор у правцу осмишљавања начина примене делиберативних норми у смислу разних делиберативних форума попут мини-јавности у којима је на микро плану дошло до спровођења делиберативног процеса. Интенција теоретичара треће фазе развоја делиберативне демократије била је, ипак, да се дође до институционализације, а не да њено практично спровођење остане само у оквиру мини-јавности.

Због тога је фокус премештен на развој теорије делиберативних система. У последње време теорија делиберативног система све више бива мета критике, што нам говори да то вероватно неће бити и последња фаза у развоју теорије делиберативне демократије. Са тим у вези ми ћемо у нашем раду изнети основне идеје у вези са концепцијом делиберативног система, као и одређене приговоре и критике. На крају ћемо изнети своје виђење теорије делиберативног система, узимајући у обзир поменуте критике, где ћемо покушати да истакнемо добре и лоше стране ове концепције, што би за последицу могло да има нови предлог за повезивање и унапређење теорије и праксе делиберативне демократије.

1) Stephen Elstub, „The Third Generation of Deliberative Democracy”, *Political Studies Review*, Political Studies Association, London, 8, 2010, стр. 291-307; Jane Mansbridge, James Bohman, Simone Chambers, Thomas Christiano, Archone Fung, John Parkinson, Dennis Thompson, Mark Warren, „A systemic approach to deliberative democracy”, *Deliberative systems*, (Eds. John Parkinson, Jane Mansbridge), Cambridge University press, Cambridge, 2012, стр. 1-26.

2. ОСНОВНЕ ОДЛИКЕ ТЕОРИЈЕ ДЕЛИБЕРАТИВНОГ СИСТЕМА

У овом делу нашег рада представићемо основне идеје теорије делиберативног система. Како би што прецизније и јасније експлицирали поменуте идеје повремено ћемо реферисати на репрезентативни есеј *Џејн Менсбриџ (Jane Mansbridge) и групе аутора, под називом „A systematic approach to deliberative democracy“*²⁾. Теорија о делиберативним системима представља последње достигнуће и тренутну фазу у развоју теорије о делиберативној демократији, па због тога и јесте у предности у односу на нека досадашња виђења. Како би се основни принципи делиберативне демократије сачували од потпуног одвајања од своје изворне форме, а услед константних прилагођавања разним друштвеним контекстима, било је потребно вратити их у оквир теорије. Због јаких захтева који проистичу из основних норми делиберативне теорије било је неопходне исте прилагодити друштвеној и политичкој пракси. Међутим, то је за последицу имало велику теоријску флексибилност, чак толику да је претило да она (теорија) буде потпуно деформисана. И поред великог напора аутора ове теорије да што више имплементирају њене основне норме у друштвену стварност и тако је квалитативно трансформишу у смислу неког новог друштвеног дизајна, ипак, због реалних проблема на том плану то се није десило. Неефикасност на практичном плану као и могућност деформације скупа принципа на теоријском плану условила је настанак треће фазе у развоју делиберативне демократије у виду теорије делиберативног система. Пошто постојећи форуми и институције унутар демократских друштава нису имали капацитет да на делиберативан начин оправдају донете одлуке било је потребно да се тако нешто уради на системски начин. То значи да због комплексности данашњих друштава, у смислу његове величине и броја грађана, није било могуће да сви делови једног друштва буду делиберативни, већ је битно да неки његови појединачни делови буду такви. На овај начин се омогућава делиберација на више места истовремено, где се у међусобном односу делова ствара један делиберативан систем. Ова концепција замишљена је тако да иако нису сви делови делиберативни битно је да они доприносе томе да систем у крајњој инстанци буде делиберативан. То је могуће због тога што се на различитим местима разматрају важна контекстуал-

2) Jane Mansbridge, James Bohman, Simone Chambers, Thomas Christiano, Archone Fung, John Parkinson, Dennis Thompson, Mark Warren, „A systemic approach to deliberative democracy“, нав. дело, стр. 1-26.

на питања која имају различити делиберативни значај за систем у целини.

Како би што прецизније конципирали своју теорију њени заступници дефинишу делиберативни систем као такав систем који „обухвата приступ политичким конфликтима и решавању проблема заснован на разговору-кроз аргументовање, демонстрирање, изражавање и убеђивање“³⁾.

Овако замишљен делиберативан систем нема механицистички карактер, што ће рећи да промене на једном његовом делу не значе нужно и промене на неком другом делу. Због тога се према систему треба односити као према целини, док његове делове треба посматрати независно, јер он садржи много подсистема који функционишу самостално са различитим степеном делиберативног капацитета, па, чак, и потпуно без таквог капацитета. Иако се то коси са одређеним делиберативним нормама аутори ове теорије сматрају да се и такви садржаји могу касније делиберативно оправдати и да могу допринети квалитету система у целини. Сматрамо да овакав став заступника теорије делиберативних система није и не може бити оправдан из позиције политичког идеала делиберативне демократије и овим ћемо се детаљније бавити у оквиру критике теорије делиберативног система касније у нашем раду.

Што се тиче питања самих граница делиберативног система, односно граница примене делиберације, оне су врло флуидне, чак толико да се делибрација може применити и у недемократским друштвима, међутим, фокус његових аутора је пре свега на „делиберативним демократским системима, који су дефинисани нормама, праксама и институцијама демократије“⁴⁾.

Рекли смо да делиберативни систем у себе интегрише многа делиберативна места, која тако оцртавају његове границе и оне се простиру унутар институција, дуж владиних и невладиних организација, где се у комуникацији различитих актера, индивидуа и група, утиче на доношење битних одлука. На основу тога се може закључити да се у оквиру система налазе четири главне арене које улазе у делиберативне системе. Ту се мисли на места или арене формалне сфере, у којима се доносе обавезујуће одлуке државе, затим места и активности која су директно повезана са припремањем тих одлука, затим места где се воде неформални разговори повезани са тим одлукама, као и арене формалног и неформалног разговора повезане са одлукама о питањима од општег интереса.⁵⁾

3) Исто, стр. 4-5.

4) Исто, стр. 8.

5) Исто, стр. 9.

Ово на први поглед изгледа као врло прогресиван моменат саме теорије, јер се овим одлучивање и доношење битних друштвених одлука измешта из званичних институција и обухвата друштво у целини, међутим, да ли заиста делиберативни систем омогућава да већина грађана утиче на доношење битних одлука? Овим питањем детаљније ћемо се бавити касније када будемо расправљали о питању односа делиберативног система и јавне сфере, као и о питању односа делиберативног система и партиципације и представљања грађана.

Како би делиберативни систем сачувао што више свој делиберативан карактер његови аутори уводе три основне функције које би требало то да омогуће. Иако нема потпуног слагања о томе које су најважније функције делиберативног система, ипак, могу се издвојити три најбитније: епистемичка, етичка и демократска.

Епистемичка функција делиберативног система је у томе да „производи преференције, мишљења и одлуке које су исправно формиране на основу чињеница и логике, а као резултат разложног разматрања“.⁶⁾

Етичка функција делиберативног система је у томе да „обезбеди међусобно уважавање свих учесника у делиберативном процесу“.⁷⁾ Она има за циљ да истакне моралну вредност читавог система. Као последња функција, али не мање важна од претходне две, је и демократска функција делиберативног система. Она се суштински односи на равноправно учешће свих учесника делиберативног процеса. Када говоримо о ове три функције треба напоменути и то да оне често могу бити у међусобном сукобу унутар делиберативног система. Нису све и у свим деловима система подједнако наглашене, оно што је битно је да се то неће одразити на нормално функционисање система као целине. Међутим, функције делиберативног система биле су мета критике, јер су неки аутори сматрали да оне нису довољно убедљиви критеријуми за евалуацију степена делиберације самог система, пошто, према њиховом мишљењу, оне нису довољно јаке и обавезујуће као неки стандарди делиберативне демократије.⁸⁾

Према мишљењу аутора ове теорије „идеал делиберативног система то је група лабаво повезаних заједничких институција и

6) Исто, стр. 10.

7) Исто.

8) David Owen, Graham Smith, „Survey Article: Deliberation, Democracy, and the Systemic Turn“, *The Journal of Political Philosophy*, John Wiley & Sons Ltd, Chichester, 2, 2015, стр. 213-234.

пракси које заједно остварују три функције...“.⁹⁾ Међутим, унутар оваквих система постоји пет патологија које ометају потпуно приближавање поменутом идеалу.¹⁰⁾ Поменуте патологије би биле: „чврста повезаност, неповезаност, институционална доминација, друштвена доминација, дубоко укореења пристрастност“.¹¹⁾

Иако смо раније говорили о томе да је предност делиберативног система у томе што ако се деси да одређена институција не функционише то може бити надокнађено неком другом, када су институције сувише повезане унутар система онда та могућност не може да дође до изражаја и цео систем бива тиме погођен. Други недостатак у поменутим системима била би потпуна одвојеност његових делова тако да „добри разлози из једног дела не могу да допру до другог дела система“.¹²⁾

Такође, трећи велики проблем у функционисању делиберативног система је „када један његов део био делиберативан или не потпуно доминира над осталим деловима“.¹³⁾ Насупрот томе, а као четврта велика опасност по делиберативни систем, је друштвена доминација, која се огледа у томе да „одређени друштвени интерес или друштвена класа врше непримерени утицај или контролу на многим деловима система“.¹⁴⁾ И на крају последњи велики проблем за делиберативни систем је тај када су грађани, законодавци и администрација толико подељени између себе на основу идеолошких, етничких, религиозних и других разлика, тако да међу њима нема никакве комуникације.¹⁵⁾

3. КРИТИКЕ ТЕОРИЈЕ ДЕЛИБЕРАТИВНОГ СИСТЕМА

Ово би укратко био опис теорије делиберативних система, као актуелног достигнућа у развоју делиберативне теорије. У наставку ћемо се још детаљније позабавити идејама које проистичу

9) Jane Mansbrige, James Bohman, Simone Chambers, Thomas Christiano, Archone Fung, John Parkinson, Dennis Thompson, Mark Warren, „A systemic approach to deliberative democracy“, нав. дело, стр. 22.

10) Исто.

11) Исто.

12) Исто, стр. 23.

13) Исто, стр. 23.

14) Исто, стр. 24.

15) Исто, стр. 1-26.

из ове теорије, а кроз призму одређених критичких разматрања. Као што је раније наведено теорија делиберативног система настаје као последица нужног развоја делиберативне демократије од њених општих и почетних теоријских принципа, па преко усаглашавања поменутих принципа са друштвеном стварношћу, до њеног системског уобличавања. Са тим у вези Елстуб (*Stephen Elstub*) и Меклаверти (*Peter McLaverty*) свом есеју „Ten issues for a deliberative system“¹⁶⁾ износе и постављају десет кључних питања теорији делиберативног система која, према њиховом мишљењу, могу да омету даљи развој делиберативне теорије у правцу делиберативног система. Тих десет питања они смештају унутар теорије делиберативног система и на тај начин, а на основу њених основних принципа функционисања, добијају и одређене одговоре и решења. У неким случајевима проблеми бивају лако превладани од стране ове теорије или она успева да промени саму природу тих проблема. Такође се у том смислу посебна пажња поклања оним, већ поменутих патологијама, које посебно оптерећују теорију делиберативног система.

Десет кључних питања којим су се бавила ова двојице аутора су: 1) величина и делиберативна демократија, 2) конфликт и делиберација, 3) неједнакост и делиберативна демократија, 4) стручност и делиберативна демократија, 5) плурализам и делиберативна демократија, 6) интереси и делиберативна демократија, 7) психолошки атрибути, 8) јавна сфера и делиберативна демократија, 9) делиберативно учешће и представљање и 10) мини-јавности.¹⁷⁾

Нећемо се бавити детаљно свим горепоменутих питањима јер су аутори на већину ових питања одговорили позитивно, односно сматрају да делиберативни систем може у највећем делу да се избори са тим проблемима, већ ћемо нашу пажњу усмерити на два, по нама најзначајнија питања, на која, по нашем мишљењу, делиберативни систем не може да пружи адекватне одговоре. Та два питања била би однос делиберације и јавне сфере (8. питање), као и однос делиберације и учешћа и представљања (9. питање). Напомињемо да ћемо приликом експликације ова два питања повремено реферисати и на питање мини-јавности (10. питање).

То је зато што се питање односа јавне сфере и делиберативног система, статус делиберативне партиципације и представљања унутар делиберативног система, као и, на крају, али не најмање важно, функционисање мини-јавности унутар делибера-

16) Stephen Elstub, Peter McLaverty, *Ten issues for deliberative system*, Internet, http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2303026, 2013. pdf, 10/01/2017.

17) Исто.

тивног система, суштински тичу исте ствари, односно практичног функционисања делиберативног система.

Применљивост норми делиберативне демократије у политичкој пракси од фундаменталне је важности, по нашем мишљењу. Никада не смемо да изгубимо из вида зашто је и због чега настала делиберативна демократија. Идеал делиберативне демократије био је и остао њена потпуна институционализација, односно организација друштвеног и политичког живота у складу са делиберативним нормама.

Идеал те врсте још није до сада у потпуности заживео у неком одређеном демократском друштву, што не значи да се то никада неће десити. Иако се сам идеал до сада није реализовао у потпуности, ипак, одређене форме те врсте могле су се очитовати у неким друштвима на различитим нивоима, што је ауторима теорије делиберативног система дало за право да то стање теоријски уобличи на начин делиберативног система и тако донекле одустану од самог идеала.¹⁸⁾

Међутим, провера теоријских поставки, одвија се у неким практичним условима, поготову када се ради о теоријама на основу чијих принципа се организује одређено друштво. Ако се то друштво организује због одређених грађана који у њему егзистирају, онда се њихови ставови и преференције морају уважавати. Зато су одговори на питања јавне сфере, партиципације и представљања, као и мини-јавности у оквиру делиберативног система од суштинске важности за саме грађане. Међутим, како по нашем мишљењу, тако и по тврђењу Елстуба и Меклавертија,¹⁹⁾ одговори на ова питања не могу бити оптимистична. Зашто? Зато што се у већини демократских друштава, а због начина политичке организације друштва, преференције грађана тумаче и артикулишу преко одређених политичких представника у различитим демократским телима и форумима. Веза јавне сфере, како формалне и тако и неформалне, односно партиципација грађана, као актера у политичком животу, са разним форумима одлучивања, увек је посредна. То је зато што доминантну улогу у артикулацији преференција грађана, као и у њиховом представљању имају политичке партије, које су главни посредници између грађана и тела у којима се одлучује. Без обзира на ангажованост грађана у неком делиберативном процесу, који има за циљ достизање истинских преференција, њихова достигнута, а квалитативно другачија мишљења, неће аутентично бити представљена.²⁰⁾

18) Stephen Elstub, Peter McLaverty, *Ten issues for deliberative system*, нав. дело.

19) Исто.

20) Исто.

Због свега горереченог делиберативни систем биће озбиљно угрожен потпуном одвојеношћу два суштински битна елемента, тако да он нема адекватан одговор на описане изазове. О улози мини-јавности у делиберативном систему постоје опречна мишљења. Признаје им се да су осмишљене и функционишу по делиберативним принципима, односно да захваљујући томе што своје учеснике бирају на основу случајног или стратификацијског узорка представљају одређено друштво у малом. Такође, свако од учесника у мини-јавностима има једнаку могућност да изнесе свој став и да утиче на крајњи резултат.

Међутим, неки од аутора сматрају да увођење мини-јавности у делиберативни систем може само да наруши постојећи еквилибријум тако што ствара нове грађане „експерте“, а политичке партије и друге интересне групе ставља у неповољнији положај.²¹⁾

Други аутори износе став са којим смо у принципу сагласни да оне не могу потпуно и адекватно да утичу на доношење крајњих одлука зато што њихови резултати не допиру или немају већег утицаја на форуме одлучивања,²²⁾ док Елстуб и Меклаверти у свом раду тврде да „мини-јавности доприносе спајању делова система, па су оне врло битне за међусобно повезивање“.²³⁾

Ипак, можемо рећи да је уочљив велики недостатак делиберативног система, јер његови кључни моменти остају потпуно одвојени тако да се може изразити озбиљна сумња у то да ли је он истински делиберативан. Евидентно је да постоји огроман јаз између делиберације унутар јавне неформалне и формалне сфере.

Овај дефицит делиберативног система је последица тога што се кључни и најважнији елемент делиберативне демократије, а то су грађани и њихове преференције, ставља у подређени положај у односу на систем. Због тога делиберативни систем, по мишљењу Дејвида Овена (*David Owen*) и Грејема Смита (*Graham Smith*), стоји у односу забрињавајуће тензије према делиберативној демократији као политичком идеалу, јер, по њиховом мишљењу, „тренутне артикулације делиберативног система могу да резултују тиме да се

21) Jane Mansbridge, James Bohman, Simone Chambers, Thomas Christiano, Archone Fung, John Parkinson, Dennis Thompson, Marke Warren, „A systemic approach to deliberative democracy“, нав. дело, стр. 1-26.

22) Robert Goodin, *Innovating democracy: Democratic Theory and Practice after the Deliberative Turn*, Oxford University Press, Oxford, 2008, стр. 1-313.; Graham Smith, *Democratic Innovations: Designing Institutions for Citizen Participation*, Cambridge University Press, Cambridge, 2009, стр. 1-232.

23) Stephen Elstub, Peter McLaverty, *Ten issues for deliberative system*, нав. дело.

систем сматра делиберативним иако нема скоро ништа са делиберацијом између грађана”.²⁴⁾

Циљ нашег рада до сада није само критика идеје делиберативног система, јер смо у уводу, па и током овог критичког приступа истакли на више места и његове добре стране. Сматрамо да је појава теорија делиберативног система у општем развоју теорије о делиберативној демократији нужан корак. Досадашња немогућност потпуне институционализације делиберативне демократије натерала је ауторе да своју пажњу усмере ка делиберативним системима. Зашто је то тако?

Ако погледамо само кретање идеје делиберативне демократије од настанка до данас видећемо да је ишла од теорије ка пракси, па назад ка теорији. Због флексибилног и контекстуалног тумачење њених основних норми са циљем да се што више прилагоде друштвеном контексту, а не би ли се на тај начин дошло до њене институционализације, настала је опасност да се потпуно одвоји од својих теоријских основа. Како се то не би десило одређени аутори приступили су изградњи нове делиберативне теорије, у смислу теорије делиберативних система. Немогућност потпуне институционализације делиберативне демократије није прошло без последица по њен даљи теоријски развој.

Према нашем мишљењу главни узрок и разлог за тај неуспех лежи у немогућности аутора делиберативне демократије да на адекватан начин реше проблем партиципације и представљања унутар одређеног друштвеног контекста. Проблем партиципације и представљања сматрамо кључним у смислу потпуне имплементације делиберативних норми. Делиберативни политички идеал једног друштва би био да грађани буду доносиоци закона.

Међутим, иако по уставу грађани јесу носиоци суверенитета, нису у стварној политичкој пракси директни доносиоци одлука, а посебно нису они који те одлуке спроводе. Због тога се проблем представљања сматра кључним, где би његовим решењем лакше дошли до остварења делиберативног идеала. Неуспех на пољу институционализације делиберативне демократије, односно немогућност промене институционалног оквира у ком би се практично представљање и одлучивање одвијало по делиберативним принципима, условио је повлачење на теоријски ниво.

Теорија делиберативних система по нашем мишљењу представља компромисно решење након тога што политички идеал

24) David Owen, Graham Smith, „Survey Article: Deliberation, Democracy, and Systemic turn“, нав. дело, стр. 218.

делиберативне демократије није потпуно реализован. Теорија делиберативног система је задржала интенцију ка потпуној и заокруженој концепцији, где би делиберативни елементи били дистрибуирани по читавом систему и на различитим нивоима. Међутим, желећи да премости све практичне препреке које реално постоје и онемогућавају остварење делиберативног идеала теорија делиберативног система креира један теоријски концепт са занемарљивим односом према делиберативној пракси. Аутори теорије делиберативних система су сматрали да ће тако лакше и једноставније створити један потпун нормативан оквир који неће бити оптерећен практичним ограничењима, већ ће захваљујући таквом концепцијском решењу моћи да превазиђу слабости ранијих теоријских покушаја.

Иако је овако замишљена теорија свеобухватна, флексибилна и контекстуална она, ипак, остаје теорија која главни акценат ставља на систем као такав, чиме се потпуно удаљава од политичког идеала делиберативне демократије. Потпуно апстрахује делиберативну праксу и њене главне актере, тј. саме грађане и њихову међусобну делиберацију, што, по нама представља, њен главни недостатак. Сматрамо да разлог дистанцирању од делиберативне праксе лежи у немогућности да се изађе на крај са проблемом представљања.

4. ПРЕДСТАВЉАЊЕ У ДЕЛИБЕРАТИВНОМ СИСТЕМУ

Суштински проблем који се стално јавља при сваком покушају имплементације идеала делиберативне демократије је проблем истинског представљања грађана, где би у складу са тим идеалом они требало да буду доносиоци одлука и закона. Мишљења смо да док се проблем представљања не реши на адекватан начин нема могућности да се делиберативна демократија потпуно институционализује.

Поменули смо раније када смо говорили о десет кључних питања постављених од стране Елстуба и Меклавертија да на 8. и 9. питање, а која се тичу односа делиберације и јавне сфере, као и односа делиберације и партиципације и представљања, теорија делиберативних система не може да адекватно одговори.

Такође, Овен и Смит у својој критичкој анализи теорије делиберативних система највише указују на то да се она све више удаљава од политичког идеала делиберативне демократије, однос-

но да има мало или скоро ништа са делиберацијом између грађана. У сличном тону интерпретирано је и инсистирање теорије делиберативних система на укључивању неделиберативних говорних чинова и пракси, иако постоји реална опасност угрожавања основних норми делиберативне демократије попут међусобног уважавања и слично, а све зарад одржања система и доприноса његовом „квалитету“.

На основу досадашњег излагања јасно се уочавају контуре проблема који оптерећује делиберативну демократију у намери њене институционализације. Понављамо то је проблем адекватног представљања грађана у једном демократском друштву. Због тога је више него оправдана потреба за даљим инсистирањем на институционализацији делиберативне демократије, јер у потпуном остварењу њеног идеала налази се и решење тог проблема. Теорија делиберативних система није и не може тај проблем да реши. Међутим, треба рећи да је међу заступницима ове теорије било оних који су тако нешто покушали. Ту пре свега мислимо на Бомана (*James Bohman*) и његов есеј „Representation in the deliberative systems“²⁵⁾ који заслужује посебну пажњу.

Џејмс Боман у свом чланку истиче да нема готових институционалних решења која би важила за сва демократска друштва, већ да данас настају нове плуралне форме демократског управљања, као и то да је потребно, а како би лакше разумели неопходност настанка нових институционалних решења, ослободити се старих идеја о демократији, јер њене институције тренутно пролазе кроз велике промене.²⁶⁾

Оно што њега највише интересује је промена демократске праксе у погледу представљања. Наравно, нове демократске праксе не могу бити спроведене под старим условима, у смислу класичног изборног система, већ оне захтевају нове околности. Такве околности може да обезбеди делиберативна демократија у оквиру делиберативног система. У том смислу он сматра да данас представљање није само потреба модерних држава уведена због њихове величине, већ је то значајно средство на основу кога легитимност демоса може бити изражена.²⁷⁾

Он хоће да каже да овлашћеност грађана који делују унутар делиберативног система на начин представљања других не потиче

25) James Bohman, „Representation in the Deliberative System“ in: *Deliberative systems: Deliberative democracy at the large scale* (eds. Jane Mansbridge, John Parkinson), Cambridge University Press, Cambridge, 2012, стр. 72-94.

26) Исто, стр. 72-94.

27) Исто, стр. 72-94.

од неког изборног процеса, јер би у том случају они формирали неко друго парламентарно тело, што овде није случај. По Боману овај проблем се може решити једном када се увиди да нема једног извора овлашћења, већ ауторитет за давање овлашћења грађанима за представљање других грађана мора бити расподељен преко различитих институционалних локација, од неформалних до извршних, судских и законодавних грана власти, где је свака од њих у стању да расподели задатке представницима грађана.²⁸⁾

У оцени самих делиберативних система пошли смо од разлога за увођење ове концепције и сматрамо да је неуспех на пољу потпуне институционализације делиберативне демократије довео до компромисног решења. Слажемо се да је прилагођавање реалним друштвеним контекстима морало да доведе до лабављења основних делиберативних норми, међутим, кључни проблем који је оптерећивао функционисање демократије, а који је, по нашем мишљењу, и довео до настанка делиберативне демократије – то је проблем представљања.

Тај хијатус између уставних права грађана да бирају и буду бирани и политичке праксе у којој се у политичким форумима одлучује без утицаја велике већине грађана на доношење битних политичких одлука, довео је до тога да се у оквиру политичке теорије нађе оптимално решење које ће бити примерено стању демократских друштава. Требало је инкорпорирати све, или бар већину делиберативних норми у одређени друштвени контекст, како би се демократска друштва учинила бољим.

Касније теоријско оправдавање једне такве ситуације имало је за последицу настанак теорије делиберативних система. Показали смо раније да се теорија делиберативних система потпуно одвојила од политичког делиберативног идеала, стављајући акценат више на неделибераивне елементе, а све у функцији самог система. Инсистирање на систему више него на делиберацији довео је до тога да се неделибераивни говорни акти, иако супротни основним делиберативним нормама, добију значајно место унутар самог система.

Због својих иманентних слабости овакав концепт оправдано бива критикован од стране одређених аутора, попут Овена и Смита на пример. Они не остају само на критици теорије делиберативних система, већ скицирају и два алтернативна приступа овом проблему. Први предлог остаје у оквиру традиције делиберативне демократије фокусирајући се на унапређење „делиберативног става“ код грађана у њиховим неформалним и формалним односима.

28) James Bohman, „Representation in the Deliberative System“, нав. дело, стр. 72-94.

Што се тиче другог алтернативног приступа он се фокусира на делиберацију унутар демократског система.²⁹⁾

Овим скицираним предлозима признаје се да теорија делиберативних система мора бити унапређена тако што би морала да обнови везу са делиберацијом грађана, односно њеним политичким идеалом. Истицање вредности делиберативних норми, попут међусобног уважавања, као и подстицање развоја делиберативних капацитета грађана јесте оно што можемо прихватити и са чим се можемо сагласити.

Међутим, инсистирање Овена и Смита на остајању у оквиру система, додуше сада демократског а не делиберативног, доказује да идеолошка зависност од система, која је, по нашем мишљењу, онемогућила покушај институционализације делиберативне демократије, и сада онемогућава слободно сагледавање могућности квалитативног трансформисања демократског друштва. Такође се из датих предлога не види како на најбољи начин решити проблем представљања што је, како смо раније више пута нагласили, кључни проблем демократских друштава.

5. ЗАКЉУЧАК

На основу свега остаје нам да закључимо да ако се грађани изместе из центра збивања, односно буду подређени систему зарад његовог очувања, а противно интересима грађана, онда тај систем не може да буде ни демократски, а поготову не делиберативан. Наш критички осврт фокус са система премешта на саме грађане, који имају двоструки задатак. Први је да они буду носиоци „делиберативног става“, а што треба да буде последица перманентног јачања делиберативних капацитета, како би онда могли, а то би био њихов други задатак, да буду стални учесници у делиберативној пракси било лично било као представници других грађана.

ЛИТЕРАТУРА

Bohman James, „Representation in the Deliberative System“, in: *Deliberative systems: Deliberative democracy at the large scale*, (eds. Jane Mansbridge, John Parkinson), Cambridge University Press, Cambridge, 2012, стр. 72-94.

Goodin Robert, *Innovating democracy: Democratic Theory and Practice after the Deliberative Turn*, Oxford University Press, Oxford, 2008, стр. 1-313.

29) David Owen, Graham Smith, „Survey Article: Deliberation, Democracy, and Systemic turn“, нав. дело, стр. 213-234.

- Graham Smith, *Democratic Innovations: Designing Institutions for Citizen Participation*, Cambridge University Press, Cambridge, 2009, стр. 1-232.
- Mansbridge Jane, Bohman James, Chambers Simone, Christiano Thomas, Fung Archone, Parkinson John, Thompson Dennis, Warren Mark, “A systemic approach to deliberative democracy”, in: *Deliberative systems*, (eds. John Parkinson, Jane Mansbridge), Cambridge University press, Cambridge, 2012, стр. 1-26.
- Owen David, Smith Graham, „Survey Article: Deliberation, Democracy, and the Systemic Turn“, *The Journal of Political Philosophy*, John Wiley & Sons Ltd, Chichester, 2, 2015, стр. 213-234.
- Elstub Stephen, „The Third Generation of Deliberative Democracy“, *Political Studies Review*, Political Studies Association, London, 8, 2010, стр. 291-307.
- Elstub Stephen, McLaverty Peter, *Ten issues for deliberative system*, Internet, http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2303026, 2013. pdf, 10/01/2017.

Miljan Milisavljevic

CONTEMPORARY CHALLENGES TO PUBLIC DELIBERATION

Resume

The aim of our study is was not only to point to some problems related to the theory of deliberative system, but also to offer some solutions. Before that we have briefly presented the development of deliberative democracy, its three phases. Then we have highlighted the main features of theory of deliberative system as third phase of development of deliberative democracy relaying on a representative essay by Jane Mansbridge et al.

Next, we have detected some specific problems of the theory of deliberative systems, such as the ratio of the deliberative system with the public sphere as well as relation of the deliberative systems to inclusion and representation of citizens within deliberative process. Also related to this is the problem of removal of the theory of deliberative system from political ideal of deliberative democracy which emphasized by Owen and Smith. After that we have discussed the reasons for the emergence of the theory of deliberative systems. In our opinion key reason for this is the inability of the theory of deliberative democracy to overcome the real obstacles within a democratic society as well as representation issue. In this sense we pointed out Bohman’s attempt to solve the problem of representation within the theory of deliberative

system as well as alternative approaches to this theory by Owen and Smith.

In the end we have presented our view of the aforementioned problems of the theory of deliberative system and their solutions so we have emphasized that the focus of the deliberative system should be transferred to deliberative practice of the citizens so that would insist on strengthening their deliberative capacity and capturing deliberative stance. In order to rich the ideal of deliberative democracy we should do our best to transform current democratic institutions in a way to make them functioning in deliberative way. The deliberative system is not the way that would provide something like that because it's only goal is deliberative system itself. The three main issues that deliberative system is unable to deal with are: inclusion, representation and decision-making, so the ideal of deliberative democracy would be realized only if deliberative democracy be able to solve those problems in deliberative practice.

Keywords: deliberative system, practice, representation, mini-publics, ideal

* Овај рад је примљен 23. марта 2017. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 22. маја 2017. године.